

Γεωγραφίες

Αρ. 39 (2022)

Γεωγραφίες, Τεύχος 39, 2022

ΙΔΙΩΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΧΩΡΩΝ:: ΝΕΑ ΜΟΝΤΕΛΑ ΑΣΤΙΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΧΩΡΩΝ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Ματίνα Καψάλη

ΙΔΙΩΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΧΩΡΩΝ; ΝΕΑ ΜΟΝΤΕΛΑ ΑΣΤΙΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΧΩΡΩΝ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Ματίνα Καψάλη¹

Περίληψη

Ο δημόσιος χαρακτήρας του δημόσιου χώρου δεν είναι διαχρονικά αμετάβλητος και δεδομένος αλλά καθορίζεται τόσο από τον σχεδιασμό του φυσικού χώρου όσο και από τις διαδικασίες παραγωγής και διαχείρισής του. Το άρθρο αυτό επιδιώκει να συνεισφέρει στην ακαδημαϊκή συζήτηση γύρω από την ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου εξετάζοντας τις διαδικασίες παραγωγής και διαχείρισης δημόσιων χώρων στον δήμο Αθηναίων την περίοδο 2010-2020. Μελετώντας τη «Σύμπραξη για την Αθήνα», το άρθρο υποστηρίζει πως η διαχείριση δημόσιων χώρων μέσα από πολυεπίπεδα σχήματα διακυβέρνησης που βασίζονται σε συμπράξεις δημόσιου-ιδιωτικού φορέα εντάσσονται στο πλαίσιο της νεοφιλελευθεροποίησης και μετα-δημοκρατικοποίησης της αστικής διακυβέρνησης και χαρακτηρίζονται από ένα έλλειμα δημοκρατίας.

Λέξεις κλειδιά: δημόσιος χώρος, ιδιωτικοποίηση, αστική διακυβέρνηση, Αθήνα

Public space privatisation?: New models of urban governance and public space management in crisis-stricken Athens

Matina Kapsali

Abstract

The publicness of public space is not unchanged or given over time but it is defined by both the design and planning of the physical space and the process of its production and management. This article contributes to the academic discussion on the privatisation of public space by examining the processes of production and management of public space in Athens in the years 2010-2020. Focusing on “Athens Partnership”, the article argues that the management of public spaces through multilevel governance structures based on public-private partnerships is embedded in processes of neoliberalisation and post-democratisation of urban governance and is characterised by a democratic deficit.

Keywords: public space, privatisation, urban governance, Athens

Εισαγωγή

1. Μεταδιδακτορική ερευνήτρια, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, ΑΠΘ, skapsali@arch.auth.gr

Σε μια πρόσφατη συνέντευξή του, ο δήμαρχος Αθηναίων Κώστας Μπακογιάννης σχολιάζει τα έργα της δημοτικής αρχής για τον δημόσιο χώρο από τον 2019 μέχρι σήμερα και εστιάζει στην εμπλοκή των ιδιωτικών φορέων για την χρηματοδότηση αναπλάσεων στην Αθήνα ως εξής:

Έλεος! Δεν γίνεται παραχώρηση του Λόφου του Στρέφη σε ιδιώτες, αν είναι δυνατόν. Πήγε η Ομόνοια σε ιδιώτες επειδή την ξαναφτιάξαμε με χρήματα ιδιωτών; Πήγαν σε ιδιώτες τα rocket parks που φτιάξαμε με χρήματα ιδιωτών; Πήγε σε ιδιώτες το Πολυδύναμο Κέντρο Αστέρων που φτιάξαμε και με χρήματα ιδιωτών; Κάποια στιγμή θα πρέπει να απαλλαγούμε από ιδεοληψίες και ταμπού (Μπακογιάννης 2021).

Σε μια χρονική περίοδο κατά την οποία οι δημόσιοι χώροι αποκτούν όλο και μεγαλύτερη σημασία λόγω της πανδημίας του COVID-19 (Leontidou 2020· Anguelovski 2020) και σε μια πόλη, σαν την Αθήνα, η οποία χαρακτηρίζεται από πολύ χαμηλά ποσοστά πρασίνου ανά κάτοικο (Μπελαβίλας και Βαταβάλη 2009), η συζήτηση στο δημόσιο λόγο περιστρέφεται γύρω από τις νέες μορφές συνεργασίας του δήμου με ιδιωτικούς φορείς για την αναβάθμιση των δημόσιων χώρων της πόλης. Τα ερωτήματα που προκύπτουν είναι πολλά: Γιατί επιδιώκονται αυτές οι συνέργειες από την πλευρά του δήμου; Ποιες μορφές παίρνει αυτή η συνεργασία; Ποια είναι τα κίνητρα των ιδιωτικών φορέων για την επέκταση της δραστηριότητας στη χρηματοδότηση αναπλάσεων σε δημόσιους χώρους; Και το βασικό ερώτημα στο οποίο αυτό το άρθρο στοχεύει να απαντήσει είναι το εξής: πρόκειται για ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου και, αν ναι, ποια είναι τα χαρακτηριστικά της διαδικασίας αυτής και ποια είναι τα ζητήματα που προκύπτουν ως προς την δημοκρατικότητα των διαδικασιών και τον δημόσιο χαρακτήρα του δημόσιου χώρου;

Το άρθρο επιδιώκει να συμβάλει στην ακαδημαϊκή συζήτηση για τη «συνεργατική αστική διακυβέρνηση» (collaborative governance) (Ansell and Gash 2008· Swyngedouw 2005) και διαχείριση δημόσιων χώρων εστιάζοντας σε μοντέλα σύμπραξης δημόσιου-ιδιωτικού τομέα στην Αθήνα. Κεντρική συζήτηση στη βιβλιογραφία για τη συνεργατική διακυβέρνηση είναι σε ποιο βαθμό και υπό ποιες προϋποθέσεις, η μετάβαση από ιεραρχικές σε συνεργατικές δομές διακυβέρνησης

συνδέεται με τη μετάβαση σε ένα πιο πλουραλιστικό και δημοκρατικό μοντέλο διακυβέρνησης, ή αντιθέτως αν οδηγεί στη συγκέντρωση της δύναμης/εξουσίας σε ορισμένους εκλεκτούς φορείς (elite actors) και συνεπώς μειώνει τη δημοκρατικότητα των διαδικασιών (Blanco 2015) με αποτέλεσμα να οδηγεί στην ιδιωτικοποίηση των δημόσιων χώρων. Όπως τονίζουν οι Klijn και Skelcher, «ελλείψει αποδείξεων, η συζήτηση συνεχίζει να πολώνεται» (2007: 588).

Το άρθρο εστιάζει στην ανάλυση της δημιουργίας, δομής και λειτουργίας της «Σύμπραξης για την Αθήνα», ενός οργανισμού που προωθεί τη σύμπραξη δημόσιου και ιδιωτικού τομέα μέσω της αξιοποίησης δωρεών (Athens Partnership 2021), και αναδεικνύει τις διαφορετικές εκφάνσεις και χαρακτηριστικά της ιδιωτικοποίησης δημόσιων χώρων στην Αθήνα. Συνολικά, υποστηρίζει πως η διαχείριση δημόσιων χώρων μέσα από πολυεπίπεδα σχήματα διακυβέρνησης που βασίζονται σε συμπράξεις δημόσιου-ιδιωτικού εντάσσονται στο πλαίσιο της νεοφιλελευθεροποίησης και μετα-δημοκρατικοποίησης της αστικής διακυβέρνησης και χαρακτηρίζονται από ένα έλλειμμα δημοκρατίας. Έτσι, η παραγωγή του δημόσιου χώρου μετατρέπεται σε μια τεχνο-διαχειριστική διαδικασία, απογυμνωμένη από την πολιτική της διάσταση που βασίζεται άλλοτε σε συμμετοχικές διαδικασίες διακυβέρνησης με την εμπλοκή παγκόσμιων αστικών παικτών είτε σε τεχνοκρατικές διαδικασίες οι οποίες ορίζονται ασαφώς και παρακάμπτουν θεσμοθετημένες διαδικασίες σχεδιασμού, διαφάνειας και διαβούλευσης.

Η «Σύμπραξη για την Αθήνα» δεν αποτελεί το μοναδικό παράδειγμα πολυεπίπεδης διακυβέρνησης που βασίζεται σε συμπράξεις δημοσίου-ιδιωτικού στις ελληνικές πόλεις. Αντίστοιχα σχήματα συνεργατικής διακυβέρνησης και συνεργασίας μεταξύ δήμων και ιδιωτικών φορέων υπάρχουν πολλά: από την αποσπασματική χρηματοδότηση δημόσιων χώρων μέσω δωρεών πριν το 2015 (Athanassiou 2017), μέχρι την χρηματοδότηση μελετών αναπλάσεων δημόσιου χώρου από φιλανθρωπικά ιδρύματα, όπως το Rethink Athens με χρηματοδότηση του Ιδρύματος Ωνάση (Rethink Athens 2013) και τη συνεργασία των δήμων Αθηναίων και Θεσσαλονίκης με το Rockefeller Foundation για τη σύνταξη των Στρατηγικών Αστικής Ανθεκτικότητας (Καραγιάννη και Καψάλη 2018). Ωστόσο, η «Σύμπραξη για την Αθήνα» παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για δύο λόγους: (α) αποτελεί ένα νέο σχήμα με πολύπλοκη

δομή και οργάνωση και (β) η δημιουργία και η λειτουργία του σχετίζεται με ένα ευρύ πλέγμα παγκόσμιων, εθνικών και τοπικών φορέων που συνεργάζονται στη βάση πολύπλοκων σχέσεων και παρεμβαίνουν στην χάραξη αστικών πολιτικών και πολιτικών διαχείρισης δημόσιων χώρων σε τοπικό επίπεδο.

Η ανάλυση βασίζεται σε έρευνα πεδίου η οποία πραγματοποιήθηκε το διάστημα Σεπτέμβριος 2020-Μάιος 2021 και οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν για τη συλλογή των δεδομένων που παρουσιάζονται στο παρόν άρθρο είναι οι ακόλουθες. Αρχικά, πραγματοποιήθηκε έρευνα στη βάση των Αποφάσεων της Δημόσιας Διοίκησης «Διαύγεια» για την καταγραφή των αποφάσεων αποδοχής δωρεών από τον Δήμο Αθηναίων. Επίσης, έγινε έρευνα διαδικτύου σε ιστοσελίδες δημόσιων και ιδιωτικών φορέων (Δήμος Αθηναίων, Σύμπραξη για την Αθήνα, ιδρύματα, εταιρείες, κ.λπ.) και έρευνα στον τύπο και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για την αποδελτίωση συνεδριάσεων δημοτικών συμβουλίων του Δήμου Αθηναίων και αναρτήσεων εκπροσώπων δημοτικών παρατάξεων και άλλων φορέων που σχετίζονται με το υπό μελέτη ζήτημα. Τέλος, πραγματοποιήθηκαν ημι-δομημένες σε βάθος συνεντεύξεις με εκπροσώπους του Δήμου Αθηναίων, της «Σύμπραξης για την Αθήνα» και κατοίκων που δραστηριοποιούνται σε κινήματα διεκδίκησης του δημόσιου χώρου στην Αθήνα.²

Το άρθρο αναπτύσσεται σύμφωνα με την ακόλουθη δομή. Στο πρώτο τμήμα αναπτύσσονται οι βασικοί θεωρητικοί άξονες με στόχο να αναδειχτεί η σύνδεση ανάμεσα στα πολυεπίπεδα σχήματα αστικής διακυβέρνησης που αρθρώνονται γύρω από συμπράξεις δημόσιου-ιδιωτικού με ακαδημαϊκές συζητήσεις γύρω από την ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου και την υπονόμηση της δημοκρατίας. Το δεύτερο τμήμα αποτελεί την κύρια εμπειρική ανάλυση. Η πρώτη ενότητα εστιάζει στη διαδικασία δημιουργίας της «Σύμπραξης για την Αθήνα», εντάσσοντας την ανάλυση στο κοινωνικο-χωρικό πλαίσιο που δημιουργήθηκε κατά τη διάρκεια της κρίσης στις ελληνικές πόλεις. Η δεύτερη ενότητα επικεντρώνεται στην ανάλυση της δομής, οργάνωσης και λειτουργίας του οργανισμού «Σύμπραξη για την Αθήνα», αναδεικνύοντας δύο διακριτές περιόδους οι οποίες ενσωματώνουν διαφορετικά χαρακτηριστικά. Τέλος, στο τελευταίο τμήμα του άρθρου, επισημαίνονται τα βασικά χαρακτηριστικά της διαδικασίας ιδιω-

τικοποίησης δημόσιων χώρων, όπως αυτά διαφαίνονται στην Αθήνα.

Ιδιωτικοποίηση δημόσιου χώρου και μορφές αστικής διακυβέρνησης

Ο ρόλος του δημόσιου χώρου στην πόλη και η σχέση του με τη δημόσια σφαίρα και τη δημοκρατία δεν είναι διαχρονικά αμετάβλητος ούτε και δεδομένος. Όπως έχουν επισημάνει πολλοί στοχαστές, ο δημόσιος χώρος δεν υπήρξε ποτέ ο φαντασιακός χώρος κοινωνικής συνάντησης, αλληλεπίδρασης, δημοκρατικής αντιπροσώπευσης και συλλογικότητας (Mitchell 2003· Low and Smith 2006· Miller 2007). Ο δημόσιος χώρος είναι στην πραγματικότητα αντικείμενο συνεχούς διαπραγμάτευσης, διεκδίκησης και αγώνων και με αυτή την έννοια είναι περισσότερο μία διαρκής διαδικασία, παρά ένα υλικό συστατικό της πόλης (Mitchell 2003).

Τις τελευταίες δεκαετίες, έχει αναπτυχθεί μια ζωντανή ακαδημαϊκή συζήτηση που αφορά το «τέλος του δημόσιου χώρου» (Mitchell 2017· Madden 2010) ή την «ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου» (Németh and Schmidt 2011· De Magalhães and Freire Trigo 2017). Στην πλούσια αυτή ακαδημαϊκή συζήτηση μπορούμε να διακρίνουμε δύο ευρύτερες προσεγγίσεις. Από την μία, οι συζητήσεις για το «τέλος του δημόσιου χώρου» περιστρέφονται γύρω από προσεγγίσεις σχετικά με τον σχεδιασμό του φυσικού χώρου και τη βιωμένη εμπειρία των χρηστών των δημόσιων χώρων (Steel and Symes 2005· Kizildere and Chiodelli 2018). Η συρρίκνωση του δημόσιου χώρου σχετίζεται με μηχανισμούς ιδιωτικοποίησης και εμπορευματοποίησης του δημόσιου χώρου που συνδέονται με την ιδιοκτησία του χώρου. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα σαφώς οριοθετημένων «ιδιωτικών δημόσιων χώρων», όπως εμπορικά κέντρα και περιοχές ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας (Business Improvement Districts). Ενώ ο δημόσιος χώρος εδώ ορίζεται ως ο χώρος ο οποίος είναι προσβάσιμος από όλες και όλους, πολλοί σύγχρονοι δημόσιοι χώροι χαρακτηρίζονται από κανόνες πρόσβασης και χρήσης, αστυνόμευση και περιορισμούς που έρχονται ως αποτέλεσμα της επιλογής «αμυντικού» αστικού εξοπλισμού (Αθανασίου 2018).

Από την άλλη, έμφαση σε συζητήσεις σχετικά με την υπονόμηση του δημόσιου χαρακτήρα του δημό-

σιου χώρου δίνεται στις διαδικασίες παραγωγής και τις νέες μορφές διακυβέρνησης των δημόσιων χώρων (Carmona et al. 2008· De Magalhães, 2010). Κεντρικός άξονας της συζήτησης αυτής είναι η μελέτη των μηχανισμών που αμφισβητούν παραδοσιακά πλαίσια διαχείρισης του δημόσιου χώρου και εισάγουν τον ιδιωτικό τομέα ως νέο παράγοντα με αυξανόμενη επιρροή. Εκτός από τους σαφώς οριοθετημένους «ιδιωτικούς δημόσιους χώρους», μια ποικιλία μηχανισμών υλοποιεί τη διείσδυση του ιδιωτικού τομέα στη διακυβέρνηση δημόσιων χώρων με λιγότερο ορατούς τρόπους, όπως διαφόρων ειδών συμφωνίες ανάμεσα στην τοπική αυτοδιοίκηση και ιδιωτικές εταιρίες στο πλαίσιο της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, χορηγίες και δωρεές ιδιωτικών φορέων ή άυλες οριοθετήσεις δημόσιων χώρων ιδιωτικής διαχείρισης. Η παρακάτω ανάλυση εστιάζει στο επίπεδο της αστικής διακυβέρνησης και συγκεκριμένα εξετάζει τα χαρακτηριστικά των νέων σχημάτων αστικής διακυβέρνησης που βασίζονται σε συμπράξεις δημόσιου-ιδιωτικού με στόχο να αναδείξει τη σύνδεσή τους με τη μετα-δημοκρατική συνθήκη παραγωγής δημόσιων χώρων.

Στο πλαίσιο της μετάβασης από τον κεντρικισμό στον νεοφιλελευθερισμό, παρατηρείται η μετάβαση από την έννοια κυβέρνηση (government) στην έννοια διακυβέρνηση (governance), συνεργατική διακυβέρνηση (collaborative governance) ή διακυβέρνηση πέρα από το κράτος (Governance-beyond-the-state), που σηματοδοτεί μια νέα σχέση μεταξύ του κράτους, της κοινωνίας των πολιτών και της αγοράς (Brenner 2004· Swyngedouw 2005). Μελέτες την περίοδο της δεκαετίας του 1980, με σημαντικότερο το άρθρο του David Harvey «From managerialism to entrepreneurialism» (1989), σημείωσαν την αλλαγή της αστικής διακυβέρνησης από μια διαχειριστική λογική σχεδιασμού και υλοποίησης έργων και προγραμμάτων σε μια επιχειρηματική λογική (Hall and Hubbard 1996· Lauermann 2018). Η αλλαγή αυτή έγινε στο πλαίσιο της εγκαθίδρυσης του νεοφιλελευθερισμού ως ένα «σαφές πολιτικο-οικονομικό project» (Peck and Tickell 2002: 384) τη δεκαετία του 1980, αλλά απέκτησε διαφορετικά χαρακτηριστικά στο πέρασμα των δεκαετιών (Mayer 2007). Το πέρασμα από τη διαχειριστική στην επιχειρηματική αστική διακυβέρνηση σηματοδοτεί «αλλαγή παραδείγματος» (Clarke and Gaile 1989), από την αποτελεσματική παροχή δημόσιων παροχών στη δόμηση

πολύπλοκων δικτύων δημόσιου-ιδιωτικού στο πλαίσιο μιας νεοφιλελεύθερης διαδικασίας αστικοποίησης.

Σύμφωνα με τους Ansell και Gash (2008: 544), η συνεργατική διακυβέρνηση ορίζεται ως η εμπλοκή «μη κυβερνητικών δρώντων σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων που είναι επίσημες και συναινετικές και που στοχεύουν στο να φτιάξουν ή να εφαρμόσουν δημόσιες πολιτικές, ή να διαχειριστούν δημόσια προγράμματα ή πόρους». Στο ίδιο πνεύμα, με τον όρο «διακυβέρνηση πέρα από το κράτος», ο Swyngedouw (2005) ορίζει την ανάδυση, εξάπλωση και ενεργή στήριξη διαδικασιών διακυβέρνησης που δίνουν πολύ μεγαλύτερο ρόλο στην χάραξη αστικών πολιτικών σε ιδιωτικούς οικονομικούς φορείς από τη μια, και σε μέρη της κοινωνίας των πολιτών από την άλλη. Με άλλα λόγια, η μετάβαση από την κυβέρνηση στην διακυβέρνηση σημαίνει πως το ιεραρχικό μοντέλο λήψης αποφάσεων το οποίο βασίζεται στο κράτος (κεντρικό ή τοπικό) μετασχηματίζεται σε ένα συνεργατικό μοντέλο όπου δημόσιοι φορείς, ιδιωτικοί φορείς και φορείς της κοινωνίας των πολιτών συνεργάζονται σχηματίζοντας ασαφώς καθορισμένα δίκτυα συνεργασίας (Swyngedouw et al. 2002). Έτσι, στο πλαίσιο της νεοφιλελευθεροποίησης των αστικών πολιτικών, μια νέα σχέση δομείται μεταξύ δημοσίων και ιδιωτικών φορέων. Αυτό δεν σημαίνει την υποχώρηση του κράτους, αλλά την μεταβολή του τρόπου με τον οποίο αυτό ασκεί εξουσία (Peck and Tickell 2002).

Η συζήτηση σχετικά με τις νέες μορφές αστικής διακυβέρνησης που αρθρώνονται γύρω από συμπράξεις δημόσιου-ιδιωτικού συνδέεται με την ευρύτερη συζήτηση γύρω από την υπονόμηση της δημοκρατίας και την ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου και τη μετα-δημοκρατία (ή μετα-πολιτικοποίηση) (Purcell 2008· Staeheli and Mitchell 2008· Allmendinger and Haughton 2010). Σύμφωνα με τον Swyngedouw, η μετα-δημοκρατία σημαίνει την αντικατάσταση του διαλόγου και της διαφωνίας στις διαδικασίες αστικής διακυβέρνησης με «μια σειρά τεχνολογιών διακυβέρνησης που βασίζονται στη συναίνεση, στη συμφωνία, στις μετρήσεις, και στην τεχνοκρατική διαχείριση» (2009a: 604). Ασφαλώς, η μετα-δημοκρατία είναι μια χωρική διαδικασία (ό.π.), καθώς χαρακτηρίζει διαδικασίες χάραξης αστικών πολιτικών και επηρεάζει την παραγωγή και διαχείριση δημόσιων χώρων. Δύο είναι τα σημεία που αναδεικνύονται ως σημαντικά για την

κατανόηση της μετα-δημοκρατικότητας των νέων αυτών μορφών αστικής διακυβέρνησης.

Πρώτον, σχήματα αστικής διακυβέρνησης τα οποία αρθρώνονται γύρω από συμπράξεις δημόσιου-ιδιωτικού βασίζονται στην οριζόντια αλληλεπίδραση μεταξύ υποθετικά ίσων συμμετεχόντων χωρίς διάκριση μεταξύ του δημόσιου ή του ιδιωτικού τους καθεστώτος (Swyngedouw 2009b). Έτσι, οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων μετακινούνται σε ένα ενδιάμεσο χώρο ο οποίος βρίσκεται εκτός, παράλληλα, ή και μεταξύ των επίσημων δημόσιων διαδικασιών (Haughton et al. 2013), όπου ιδιωτικοί φορείς και τεχνοκράτες λειτουργούν έξω από τα πλαίσια δημοκρατικού ελέγχου (Oosterlynck and Swyngedouw 2010). Αυτές οι μορφές «διακυβέρνησης πέρα από το κράτος» παρουσιάζονται ως εξιδανικευμένα καινοτόμα μοντέλα (Schmitter 2002) που υπόσχονται να εκπληρώσουν τις προϋποθέσεις της καλής και δημοκρατικής κυβέρνησης, στην οποία τα όρια μεταξύ οργανώσεων/φορέων και δημόσιου και ιδιωτικού τομέα έχουν γίνει διαπερατά. Βασικός άξονας λειτουργίας των μοντέλων συνεργατικής διακυβέρνησης είναι πως οι συμμετέχοντες φορείς συνεργάζονται για τον «κοινό καλό», κάτι το οποίο συνήθως ορίζεται ασαφώς και σίγουρα συναινετικά. Υπονοούν έναν κοινό σκοπό, κοινή δράση, κοινό πλαίσιο αξιών, συνεχή αλληλεπίδραση καθώς και την προσδοκία να επιτευχθούν συλλογικά οφέλη που δεν μπορούν να αποκτηθούν ενεργώντας ανεξάρτητα.

Δεύτερον, σημαντικό κομμάτι της ακαδημαϊκής συζήτησης σχετικά με τη συνεργατική διακυβέρνηση περιστρέφεται γύρω από τον ολοένα αυξανόμενο ρόλο των υπερεθνικών και πολυεθνικών οργανισμών στην χάραξη τοπικών αστικών πολιτικών (Larner and Walters 2002). Η επιχειρηματική διακυβέρνηση χαρακτηρίζεται από την κινητικότητα των πολιτικών από πόλη σε πόλη (policy mobility) μέσω ομάδων ειδικών ή συμβούλων που στοχεύουν να μεταφέρουν «καλές πρακτικές» (McCann and Ward 2011· Peck 2011). Τα δίκτυα αυτά, των ειδικών, των επιτροπών ή των συμβούλων, επηρεάζουν κεντρικά τη χάραξη πολιτικών και τη λήψη αποφάσεων σε τοπικό επίπεδο. Ωστόσο, λειτουργούν σε απόσταση (κυριολεκτικά και μεταφορικά) από το χωρικό πεδίο στο οποίο αναφέρονται οι πολιτικές ενώ παράλληλα δεν υπάρχουν θεσμοθετημένες διαδικασίες λογοδοσίας (Purcell 2008· Swyngedouw 2005).

Συμπερασματικά, στο πλαίσιο της πολυεπίπεδης διακυβέρνησης που βασίζεται σε συμπράξεις δημό-

σιων και ιδιωτικών φορέων, ο δημόσιος χώρος υποβαθμίζεται σε ένα αντικείμενο τεχνο-διαχειριστικής πολιτικής (Gunder 2005: 184). Η παραδοσιακή σχέση ανάμεσα στον δημόσιο χώρο της πόλης και το κράτος ή την τοπική αυτοδιοίκηση ως αυτονόητους φορείς διαχείρισής τους αποσταθεροποιείται. Παράλληλα, δεν υπάρχουν θεσμοί και διαδικασίες λογοδοσίας και ελέγχου των πολύπλοκων δικτύων πολιτικών, ειδικών και επαγγελματιών που δημιουργούνται. Η παραγωγή του δημόσιου χώρου απογυμνώνεται από την πολιτική της διάσταση και μετατρέπεται σε ένα ζήτημα τεχνικής διαχείρισης, μετρήσεων και Λόγων σχετικά με «καλές πρακτικές» και «καλή διακυβέρνηση».

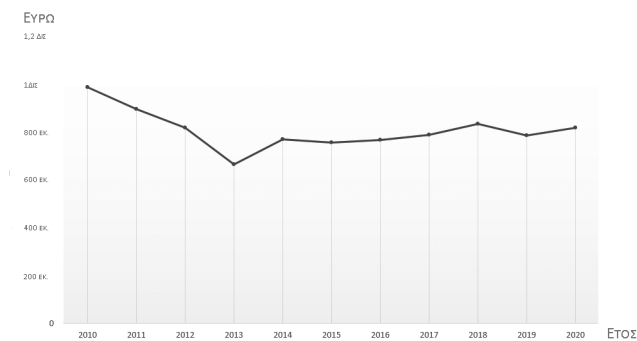
Το πλαίσιο δημιουργίας της «Σύμπραξης για την Αθήνα»

Την περίοδο της κρίσης, δημιουργείται στην Ελλάδα ένα «ρευστό σκηνικό αναπτυξιακών διαδικασιών» και παραγωγής του αστικού χώρου (Χριστοδούλου 2018: 35), οι οποίες έχουν ως βασικό, άμεσο ή έμμεσο, στόχο τη διευκόλυνση των ιδιωτικών επενδύσεων. Εστιάζοντας στο επίπεδο της πόλης, στο πλαίσιο της πολεοδομίας της λιτότητας (austerity urbanism) και της αποκέντρωσης της διοίκησης (devolution), η πρόσφατη οικονομική κρίση και η συνακόλουθη συρρίκνωση των πόρων της τοπικής αυτοδιοίκησης προσφέρουν ένα ευνοϊκό πεδίο για να επεκταθεί η διείσδυση του ιδιωτικού τομέα στον δημόσιο χώρο. Πράγματι, στις ελληνικές πόλεις εισάγονται νέες διαδικασίες και ευέλικτα σχήματα αστικής διακυβέρνησης μέσω συμπράξεων δημόσιου-ιδιωτικού (Chorianopoulos and Tselepi 2020· Athanassiou 2017) που συμμετέχουν στις αναπτυξιακές διαδικασίες σε τοπικό επίπεδο και επηρεάζουν τον τρόπο παραγωγής και σχεδιασμού των δημόσιων χώρων.

Όσον αφορά τον δήμο Αθηναίων, από την αρχή της οικονομικής κρίσης (2010) μέχρι σήμερα, παρατηρείται σημαντική μείωση του προϋπολογισμού καθώς και υποστελέχωση των υπηρεσιών. Συγκεκριμένα, ο προϋπολογισμός του Δήμου Αθηναίων μειώθηκε κατά περίπου 20% το διάστημα 2010-2016, ενώ παρατηρείται μικρή αύξηση (6%) την περίοδο 2016-2020 (Εικόνα 1). Επίσης, οι επιχορηγήσεις της κεντρικής κυβέρνησης μειώθηκαν κατά 60% τα τελευταία επτά χρόνια (Chorianopoulos and Tselepi 2017). και ο αριθμός των υπαλλήλων του δήμου μειώθηκε σχεδόν στο μισό, φτάνοντας τους 7.000 το 2015 (Chorianopoulos and Tselepi

2020). Χαρακτηριστικά, ενώ η Διεύθυνση Πρασίνου έχει 650 οργανικές θέσεις, σήμερα έχει μόνο 370 υπαλλήλους (Σ7), δηλαδή είναι σχεδόν κατά 50% υποστελεχωμένη.

Γράφημα 1: Προϋπολογισμός Δήμου Αθηναίων ανά οικονομικό έτος για την περίοδο 2010-2020 (ιδία επεξεργασία από στοιχεία

που αντλήθηκαν από τον Δήμο Αθηναίων <https://www.cityofathens.gr/khe/proypologismos>)

Σε αυτό το πλαίσιο, υιοθετώντας ένα επιχειρηματικό μοντέλο αστικής διακυβέρνησης το 2011, ο τότε δήμαρχος Αθηναίων Γ. Καμίνης έθετε στο επίκεντρο την «επανάκτηση» του δημόσιου χώρου (και ιδιαίτερα του κέντρου της πόλης) (Καλαντζοπούλου et al. 2011· Μαλούτας et al. 2013) και την πολυεπίπεδη συνεργασία με διεθνείς και εθνικούς φορείς για την επίτευξη του στόχου. Καθοριστικό ρόλο στην προσέγγιση διακυβέρνησης και στην χάραξη αστικών πολιτικών έπαιξε η συνεργασία του δήμου με τους Bloomberg Associates, οι οποίοι είναι μια διεθνής φιλανθρωπική ομάδα συμβούλων που δημιουργήθηκαν το 2014 από τον πρώην δήμαρχο της Νέας Υόρκης Michael Bloomberg. Οι Bloomberg Associates συνεργάζονται με δήμους σε ολόκληρο τον κόσμο στοχεύοντας, όπως οι ίδιοι υποστηρίζουν, να «κλύσουν σύνθετες προκλήσεις των δήμων [και] να κάνουν τις πόλεις ασφαλέστερες, δυνατότερες, και πιο δίκαιες και αποτελεσματικές» (Bloomberg Associates 2020). Η συνεργασία του δήμου Αθηναίων με τους Bloomberg Associates ξεκίνησε το 2014 όταν οι τελευταίοι απένειμαν στον δήμο Αθηναίων το Mayor Challenge Award για τη δημιουργία του ΣυνΑθηνά³ (Bloomberg Philanthropies 2014). Οι συνεντευξιαζόμενοι που συνεργάζονταν εκείνη την περίοδο με τον δήμο έδωσαν έμφαση στο υψηλό επίπεδο των παρεχόμενων συμβουλευτικών υπηρεσιών και στο μηδενικό κόστος των υπηρεσιών για τον

ίδιο τον δήμο (Σ1, Σ2). Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα:

η δουλειά που κάνουν είναι ότι παρέχουν εντελώς δωρεάν σε επίπεδο δημάρχου συμβουλευτικές υπηρεσίες, πάρα πολύ υψηλού επιπέδου, σε πόλεις τις οποίες έχουν επιλέξει οι ίδιοι [...] Η δικιά τους εμπειρία βασίζεται στα 12 χρόνια που ο Bloomberg ήταν δήμαρχος στη ΝΥ. Και θεωρείται ένας από τους πιο πετυχημένους δημάρχους σε πάρα πολλά επίπεδα. (Σ1)

Έτσι, εκτός από την απονομή του τίτλου, ο δήμος Αθηναίων «κερδίζει» και τη δυνατότητα να έχει τους Bloomberg Associates ως συμβούλους αστικής ανάπτυξης και επιπλέον ο ίδιος ο δήμαρχος Καμίνης φαίνεται να υιοθετεί, όπως και πολλοί άλλοι δήμαρχοι παγκοσμίως (Brash 2011), τη λογική διακυβέρνησης του Bloomberg.

Αξίζει να σημειωθεί σε αυτό το σημείο πως παρά την «ιστορία επιτυχίας» που συνοδεύει τον Michael Bloomberg, κριτικές μελέτες έχουν αναδείξει τον βαθιά νεοφιλελεύθερο χαρακτήρα της φαινομενικά ρεαλιστικής και απολίτικης εταιρικής προσέγγισης του Bloomberg κατά τη θητεία του ως δήμαρχος της Νέας Υόρκης. Ενδεικτικά, ο Brash (2011) χαρακτηρίζει τον τρόπο διακυβέρνησης του Bloomberg ως Bloomberg Way, υποστηρίζοντας πως προωθούσε ένα εταιρικό όραμα για την πόλη (corporate vision of the city): «ο δήμαρχος ως CEO, η κυβέρνηση/ο δήμος ως ιδιωτική εταιρεία, οι επιθυμητοί κάτοικοι και επιχειρηματίες ως πελάτες και η πόλη αυτή καθαυτή ως προϊόν για να διαφημίζεται». Μέσα από νεοφιλελεύθερες αστικές πολιτικές, το όραμα του Bloomberg ήταν η μετατροπή της πόλης σε «μια παιδική χαρά για το 1% [των κατοίκων]» (Chronopoulos and Soffer 2017).

Παράλληλα με την συνεργασία του με τους Bloomberg Associates, το 2015, ο δήμος Αθηναίων δέχεται μία δωρεά 10 εκατομμυρίων ευρώ από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (από εδώ και στο εξής ΙΣΝ), στο πλαίσιο του προγράμματος του ιδρύματος με το όνομα «Πρωτοβουλία ενάντια στην κρίση» (ΙΣΝ, 2021)⁴. Όπως, όμως, υποστήριξαν οι συνεντευξιαζόμενοι, ο δήμος βρέθηκε μπροστά στην αδυναμία να διαχειριστεί τα χρήματα της δωρεάς καθώς δεν υπήρχαν οι κατάλληλοι μηχανισμοί και διαδικασίες (Σ1, Σ2). Έτσι, ο δήμος Αθηναίων, μετά από πρόταση και σε στενή σε συνεργασία με τους Bloomberg Associates, αποφάσισε

τη δημιουργία ενός μη κερδοσκοπικού οργανισμού, ο οποίος θα μπορούσε να διαχειριστεί τα χρήματα της δωρεάς. Η «Σύμπραξη για την Αθήνα» συστάθηκε στα πρότυπα αντίστοιχων οργανισμών των Ηνωμένων Πολιτειών, των λεγόμενων funds (Σ1). Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιων οργανισμών αποτελεί το The Mayor's Fund to Advance New York City⁵, το οποίο λειτουργούσε από το 1994 αλλά απέκτησε κεντρικότερο ρόλο το 2001, κατά τη θητεία του τότε δημάρχου της πόλης Bloomberg. Κατά τη διάρκεια της θητείας του Bloomberg, το Mayor's Fund διαχειρίστηκε περίπου 400 χιλιάδες δολάρια και συνεργάστηκε με 45 γραφεία και υπηρεσίες του δήμου καθώς και επιχειρήσεις και φιλανθρωπικές οργανώσεις για την προώθηση πρωτοβουλιών «που βελτιώνουν τη ζωή των κατοίκων» στους τομείς της υγείας, της απασχόλησης, της ανάπτυξης, της μετανάστευσης, της βιωσιμότητας και της ασφάλειας (The Mayor's Fund 2020). Η «Σύμπραξη για την Αθήνα», όπως και το Mayor's Fund, συστήθηκε ως μη κερδοσκοπικός οργανισμός. Η περιγραφή του μοντέλου της σύμπραξης που μεταφέρθηκε από τη Νέα Υόρκη στην Αθήνα και η σύνδεση του με τη δυνατότητα να δίνει αποτελεσματικές λύσεις σε περιόδους κρίσης (όπως και αν ορίζονται αυτές από τους εκάστοτε φορείς στο κάθε κοινωνικο-χωρικό πλαίσιο) είναι ενδεικτική στο παρακάτω απόσπασμα:

αυτοί [ο δήμος της Νέας Υόρκης] είχαν συνειδητοποιήσει ότι δεν μπορεί ο δήμος όσο καλά οργανωμένος κι αν είναι να αντιμετωπίσει κάποια θέματα, χρειάζεται να το κάνει συνεργατικά με τον ιδιωτικό τομέα και είχαν δημιουργήσει ένα fund. [...] Δημιουργήσαμε λοιπόν έναν μη κερδοσκοπικό οργανισμό ο οποίος είχε στόχο να βρίσκεται ανάμεσα στον δήμο και τους ιδιώτες και να διαχειρίζεται λεφτά που θέλουν να δώσουν οι ιδιώτες στον δήμο για να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση των κρίσεων με έναν τρόπο όμως πολύ πιο ευέλικτο από αυτόν που τους επέτρεπε ο μηχανισμός ο δημόσιος, ο δημοτικός της πόλης (Σ1).

Ωστόσο, η δωρεά του ΙΣΝ καθώς και η δημιουργία του οργανισμού έγιναν το 2015, μια περίοδο κατά την οποία στην Ελλάδα είχαν εφαρμοστεί κεφαλαιακοί έλεγχοι (capital controls) και παράλληλα η δημόσια συζήτηση περιστρέφονταν γύρω από την έξοδο της Ελλάδας από την ευρωζώνη. Όπως σημειώνει ο τότε Γενικός Διευθυντής της «Σύμπραξης για την Αθήνα»:

Για αυτό λοιπόν εμείς προτεινάμε κατευθείαν [...] ότι εφόσον μπορούμε τα χρήματα αυτά να μην είναι στην Ελλάδα. Γιατί αυτά τα χρήματα θα ξοδευτούν στην Ελλάδα αλλά αν βγούμε από το ευρώ και γίνουν τα ευρώ δραχμές θα έχουμε τα εξής προβλήματα: ένα είναι ότι θα χάσουν την αξία τους και δύο ότι δεν θα μπορούμε να τα κινήσουμε. Δηλαδή τι θα αγοράσουμε με δραχμές για να βοηθήσουμε τον κόσμο. Ενώ αν τα χρήματα είναι στο εξωτερικό, δεν θα χάσουν την αξία τους θα μπορούμε να τα χρησιμοποιήσουμε. (Σ1)

Με αυτά τα δεδομένα, αποφασίστηκε ο οργανισμός να λειτουργήσει αρχικά με βάση τις Ηνωμένες Πολιτείες, μέσω της ένταξής του ως έργο (project) σε έναν fiscal sponsor, σε ένα οργανισμό δηλαδή ο οποίος θα διαχειριζόταν τα χρήματα για λογαριασμό της «Σύμπραξης για την Αθήνα», το New Venture Fund. Η «Σύμπραξη για την Αθήνα» λειτούργησε με αυτόν τον τρόπο από το 2015 μέχρι το 2017, όταν αποφασίστηκε να γίνει σωματείο με βάση την Ελλάδα.

Δομή, οργάνωση και έργα της «Σύμπραξης για την Αθήνα» στον δημόσιο χώρο

Βασισμένη την προηγούμενη ενότητα, η οποία ανέλυσε το πλαίσιο στο οποίο δημιουργήθηκε η «Σύμπραξη για την Αθήνα», η ενότητα αυτή εστιάζει στη δομή, την οργάνωση και τα έργα του οργανισμού, αναλύοντας τους τρεις αυτούς άξονες τις δύο διαφορετικές περιόδους: την περίοδο 2015-2019 και την περίοδο 2019-2021.

Δωρεές και δημόσιος χώρος την περίοδο 2015-2019

Η «Σύμπραξη για την Αθήνα» δημιουργήθηκε ως ένας οργανισμός ο οποίος θα αποτελούσε τον σύνδεσμο μεταξύ των ιδιωτικών φορέων και του δήμου Αθηναίων με στόχο «την βέλτιστη οργάνωση του μηχανισμού και των δικτύων προσέλκυσης χορηγών, τη διαφάνεια του δωρητή, την παράκαμψη των αγκυλώσεων και της γραφειοκρατίας του δήμου και την μεταφορά ευθυνών μακριά από το δημόσιο» (Athens Partnership 2021). Σύμφωνα με τον Γενικό Διευθυντή του οργανισμού την περίοδο 2015-2018, οι βασικές αρχές λειτουργίας ήταν δύο (Σ1). Πρώτον, η «Σύμπραξη για την Αθήνα» θα λειτουργούσε ως ένας οργανισμός εντελώς ανεξάρτη-

τος από τον δήμο σε επίπεδο στελέχωσης, χρηματοδότησης και λειτουργίας. Όπως αναφέρθηκε από τον ίδιο: «Όταν μιλάμε για χρήματα, για πολιτικούς και για το δημόσιο χώρο, το δημόσιο συμφέρον, προφανώς είναι απαραίτητο να υπάρχει διαφάνεια και είναι πολύ επικίνδυνο να δημιουργηθούν σχέσεις εξάρτησης [με τον δήμο]». Δεύτερον, η «Σύμπραξη για την Αθήνα» θα υποστήριζε έργα και προγράμματα τα οποία θα ήταν «προτεραιότητες του δήμου και κοινώς αποδεκτά [...] πράγματα με τα οποία λίγο πολύ όλοι συμφωνούν» (Σ1), ή «δομές με μεγάλο αντίκτυπο οι οποίες θα μείνουν στην πόλη και διαδικασίες που θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν στο μέλλον» (Σ3). Είναι εμφανές, ήδη από το πλαίσιο δημιουργίας όπως τίθεται παραπάνω, πως το όραμα ήταν η δημιουργία ενός οργανισμού ο οποίος θα συνεργάζετο με δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς σε ένα συναινετικό πλαίσιο για την επίτευξη του «κοινού καλού», το οποίο όμως παραμένει ασαφώς διευκρινισμένο.

Έχοντας ως βασικό στόχο τη δημιουργία σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων (δήμος – «Σύμπραξη για την Αθήνα» – ιδιωτικοί φορείς) αλλά και τη διασφάλιση της ανεξαρτησίας του οργανισμού (Σ1), ο οργανισμός δομήθηκε και λειτούργησε με συγκεκριμένες διαδικασίες. Σύμφωνα με το καταστατικό της «Σύμπραξης για την Αθήνα», όργανα διοίκησης του οργανισμού είναι η Γενική Συνέλευση και το Διοικητικό Συμβούλιο, το οποίο αποτελείται από πέντε μέλη και πρέπει να συνεδριάζει τουλάχιστον μία φορά ανά τρεις μήνες. Στο Διοικητικό Συμβούλιο του οργανισμού αποκλείστηκε η πιθανή συμμετοχή του δημάρχου Αθηναίων, ακόμη και *ex officio* (Σ1), για τη διασφάλιση της ανεξαρτησίας του οργανισμού από πολιτικές σκοπιμότητες.

Επίσης, τα έργα και τα προγράμματα τα οποία υποστήριζε η «Σύμπραξη για την Αθήνα» αυτή την περίοδο είχε το καθένα μια ξεχωριστή ομάδα έργου, τα μέλη των οποίων επιλέγονταν με συγκεκριμένους κανόνες από την «Σύμπραξη για την Αθήνα» (Σ1, Σ2). Η επιλογή δεν γινόταν από τον δήμο ώστε να εξασφαλιστεί η αποφυγή κερδοσκοπικών/προσωπικών επιλογών, ή όπως χαρακτηριστικά αναφέρθηκε στη συνέχεια, «ο δήμος πρέπει να αισθάνεται εντάξει με τους ανθρώπους με τους οποίους δουλεύει αλλά δεν μπορούσε να τους επιλέγει, γιατί εμείς δεν θα μπορούσαμε να είμαστε σίγουροι ότι δεν θα υπάρχουν πολιτικές επι-

λογές» (Σ1). Ωστόσο, στις θέσεις της/του υπεύθυνου έργου (project manager), ο δήμος είχε το δικαίωμα να ασκήσει veto. Συγκεκριμένα, έπειτα από προτάσεις που γίνονταν από τον δήμο και από τους λοιπούς εμπλεκόμενους φορείς, θέτονταν τρεις υποψηφιότητες και μετά από διαδικασία αξιολόγησης επιλέγονταν η/ο κατάλληλος project manager (Σ1).

Την περίοδο 2015-2018, βασικός χορηγός των προγραμμάτων και των έργων της «Σύμπραξης για την Αθήνα» ήταν το ΙΣΝ και στα περισσότερα έργα συμμετείχαν υποστηρικτικά και άλλοι ιδιωτικοί φορείς. Σύμφωνα με την ανάλυση των δεδομένων των αναφορών του οργανισμού για την περίοδο 2015-2018⁶, οι περισσότεροι φορείς είναι εταιρείες και φιλανθρωπικά ιδρύματα τα οποία έχουν ως βάση το εξωτερικό με τομείς δραστηριότητας την φιλανθρωπία (π.χ. The Hellenic Initiative, Open Society Foundations), την παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών (π.χ. Bloomberg Associates, Accenture), τις τηλεπικοινωνίες (π.χ. Cosmote, Vodafone) και την τεχνολογία (π.χ. Microsoft, Oracle). Όσον αφορά το είδος των προγραμμάτων, τα περισσότερα από αυτά ανήκουν στους τομείς της κοινωνικής πολιτικής (π.χ. Δημοτικό Ιατρείο Κυψέλης, Disaster Relief), της τεχνολογίας (π.χ. Athens Digital Lab) και του δημόσιου χώρου (π.χ. Ανοιχτά Σχολεία, Έτσι μαθαίνω καλύτερα, Πιλοτική Αναβάθμιση Εμπορικού Τριγώνου).

Εστιάζοντας στην τελευταία κατηγορία, στα έργα/προγράμματα δηλαδή με επίκεντρο τον δημόσιο χώρο, αναλύεται παρακάτω η περίπτωση του προγράμματος «Πιλοτική αναβάθμιση του Εμπορικού Τριγώνου», το οποίο είναι ενδεικτικό της ευρύτερης οργάνωσης των προγραμμάτων που διαχειριζόταν η «Σύμπραξη για την Αθήνα» αυτή την περίοδο. Το πρόγραμμα ξεκίνησε το 2016 και περιλάμβανε δύο άξονες παρεμβάσεων, καθένας από τους οποίους είχε διαφορετική χρηματοδότηση. Ο πρώτος άξονας χρηματοδοτήθηκε από το ΕΣΠΑ 2014-2020 στο πλαίσιο της Ολοκληρωμένης Χωρικής Επένδυσης Αθήνας και περιλάμβανε κατασκευή νέων πεζοδρόμων και ανακατασκευή υφιστάμενων, αναβάθμιση υποδομών (ύδρευση, αποχέτευση, δίκτυα), και ενίσχυση του πρασίνου και της προσβασιμότητας (Athens Trigono 2019). Ο δεύτερος άξονας χρηματοδοτήθηκε από τη δωρεά του ΙΣΝ και αφορούσε ένα συμπληρωματικό πρόγραμμα παρεμβάσεων που περιλάμβαναν καθαρισμό και ανανέωση αστικού εξοπλι-

σμού, δημιουργικές δράσεις και δράσεις branding της περιοχής (ό.π.). Η παρακάτω ανάλυση επικεντρώνεται στον δεύτερο άξονα του οποίου την διαχείριση ανέλαβε η «Σύμπραξη για την Αθήνα».

Στην ομάδα έργου του προγράμματος συμμετείχαν εκτός από την τοπική ομάδα έργου (project manager, operations manager, υπεύθυνος επικοινωνίας, υπεύθυνος σχεδιασμού και branding, κ.τ.λ.), τέσσερα μέλη των Bloomberg Associates ως σύμβουλοι. Τα μέλη αυτά επισκέπτονταν την Αθήνα κάθε δύο περίπου μήνες και είχαν τακτική διαδικτυακή επικοινωνία με την τοπική project manager μία φορά την εβδομάδα (Σ2). Η προσέγγιση η οποία εισήχθη από την ομάδα των Bloomberg Associates και εφαρμόστηκε στην περίπτωση του Τριγώνου ήταν αυτή του συμμετοχικού σχεδιασμού μέσα από δράσεις tactical urbanism, δηλαδή προσωρινές παρεμβάσεις αστικού σχεδιασμού (Tonkiss 2013· Lydon and Garcia 2015). Συγκεκριμένα, η τοπική project manager ήταν σε στενή συνεργασία με την πρώην επίτροπο συγκοινωνιών του δήμου της Νέας Υόρκης επί δημαρχίας Bloomberg, Janette Sadik-Khan, η οποία προωθεί έργα tactical urbanism, όπως ο μετασηματισμός της Times Square με παρεμβάσεις tactical urbanism (Bloomberg Philanthropies 2019· Sadik-Khan and Solomonow 2017). Σε αυτό το πλαίσιο, η ομάδα έργου της Αθήνας οργάνωσε και υλοποίησε το έργο που περιλάμβανε προσωρινές παρεμβάσεις, όπως ο χρωματισμός των δρόμων και η εγκατάσταση ξύλινων στοιχείων αστικού εξοπλισμού, πολιτιστικές εκδηλώσεις, καθώς και καθαριότητα των graffiti και παρεμβάσεις street art. Για αυτές τις δράσεις, αξιοποιήθηκαν, πέραν της δωρεάς του ΙΣΝ, μεμονωμένες δωρεές, όπως ο καθαρισμός επιφανειών από graffiti (Karcher) και η διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων (Cosmote).

Βασικός άξονας όλου του έργου ήταν η εφαρμογή μιας σειράς συμμετοχικών παρεμβάσεων οι οποίες θα βασίζονταν στην όσο το δυνατό πιο συστηματική εμπλοκή των χρηστών του χώρου στην διαδικασία του σχεδιασμού (Athens Trigono 2019). Έχοντας ως κεντρικό σύνθημα το «Ο δήμος Αθηναίων μαζί με εσάς αλλάζει το εμπορικό τρίγωνο», η ομάδα έργου οργάνωσε σειρά συμμετοχικών δράσεων όπως ερωτηματολόγια σε καταστηματάρχες και επισκέπτες, εικαστικές δράσεις σε συνεργασία με νέους καλλιτέχνες και εμπλοκή των καταστηματάρχων στην «υιοθεσία» του

προσωρινού εξοπλισμού (συνέντευξη). Όπως ανέφερε η project manager του έργου (Σ2), στόχος ήταν η δημιουργία «critical publics», αναφερόμενη κυρίως σε τρεις ομάδες χρηστών: τους καταστηματάρχες, τους επισκέπτες και τους καλλιτέχνες.

Η ένταξη του συμμετοχικού σχεδιασμού σε σχήματα πολυεπίπεδης διακυβέρνησης έχει σημαντικά πλεονεκτήματα σε σχέση με τα ιεραρχικά μοντέλα λήψης αποφάσεων, όπως η ενδυνάμωση των τοπικών κοινοτήτων, η ενίσχυση της φωνής και των αιτημάτων των κατοίκων καθώς και η δυνατότητα ενσωμάτωσης της τοπικής γνώσης σε επίσημες πολιτικές (Newman 2005· Innes and Booher 2004). Ωστόσο, έχει επίσης σχολιαστεί από ερευνητή(ρι)ες ως ένα εργαλείο νομιμοποίησης ήδη αποφασισμένων αστικών πολιτικών, οι οποίες καθορίζονται από τοπικής ή παγκόσμιας εμβέλειας «ειδικούς» (Ghose 2005· Lombard 2013). Όπως υποστηρίζει η Taylor (2003: 13) η συμμετοχή πολιτών σε τέτοια σχήματα μπορεί να γίνει κατανοητή ως «μια στρατηγική μείωσης του κόστους και νομιμοποίησης εκ μέρους του κράτους που δίνει στις πολιτικές διαρθρωτικής προσαρμογής που βασίζονται στην αγορά ένα ‘ανθρώπινο πρόσωπο’ αλλά εξακολουθούν να κατασκευάζουν τους όρους της συμμετοχής με τη γλώσσα των δυνατών». Ωστόσο, αξίζει να τονιστεί πως συνεντεύξεις με τους project managers προγραμμάτων, όπως η «Πιλοτική Αναβάθμιση του Εμπορικού Τριγώνου» και το «Έτσι μαθαίνω καλύτερα», ανέδειξαν την προσπάθεια των τοπικών ομάδων έργου να «μεταφράσουν» και να προσαρμόσουν τις «καλές πρακτικές» που προτεινόταν από τους Bloomberg Associates στο κοινωνικο-χωρικό πλαίσιο της Αθήνας. Επίσης, χαρακτηριστικό και των δύο συνεντεύξεων είναι η έμφαση που δόθηκε στο ότι οι τοπικές ομάδες έργου επιδίωξαν να δημιουργήσουν σχέσεις εμπιστοσύνης με τους χρήστες των χώρων όπου γίνονταν οι παρεμβάσεις.

Δωρεές και δημόσιος χώρος την περίοδο 2019-2021

Το 2019, αναλαμβάνει τη διοίκηση του Δήμου Αθηναίων ο Κ. Μπακογιάννης με τον συνδυασμό «Αθήνα Ψηλά», θέτοντας στο επίκεντρο τον δημόσιο χώρο. Σχεδόν δέκα χρόνια από την έναρξη της οικονομικής κρίσης, ο δημόσιος χώρος εξακολουθεί να προβάλλεται, στον κυρίαρχο λόγο, ως ένας χώρος υποβαθμισμένος, βρώμικος και επικίνδυνος. Στο επίκεντρο του

λόγου της νέας διοίκησης τίθεται η έννοια του «πολιτισμού της καθημερινότητας», η οποία περιλαμβάνει έξι πυλώνες: καθαριότητα, ασφάλεια, πράσινο, φωτισμός, προσβασιμότητα, και φροντίδα ζώων (Αθήνα Ψηλά 2019). Σύμφωνα με τον Οργανισμό Εσωτερικής Υπηρεσίας του Δήμου Αθηναίων (2018), οι κοινόχρηστοι χώροι υπάγονται στην αρμοδιότητα πέντε αντιδημάρχων και περισσότερων από δέκα τμημάτων. Οι αντιδήμαρχοι αυτοί είναι: καθαριότητας και ανακύκλωσης, αστικών υποδομών και σχεδίου πόλεως, δημοτικής αστυνομίας και κοινόχρηστων χώρων, πρασίνου και ηλεκτροφωτισμού και ανάπτυξη, επιχειρηματικότητας και επενδύσεων. Η αλληλοκάλυψη και ο κατακερματισμός αρμοδιοτήτων των υπηρεσιών που διαχειρίζονται τους κοινόχρηστους χώρους είναι ένα ζήτημα που παραμένει ανεπίλυτο (Πούλιος 2020).

Το 2019, αμέσως μετά τις δημοτικές εκλογές και την αλλαγή της δημοτικής αρχής, αλλάζει και η δομή, η οργάνωση και η λειτουργία της «Σύμπραξης για την Αθήνα». Η πρόθεση των μελών του οργανισμού ήταν η συνέχιση του έργου του και η συνεργασία του με τη νέα δημοτική αρχή με βάση το πλαίσιο της πρώτης περιόδου. Ωστόσο, σύμφωνα με τον πρώην Γενικό Διευθυντή του οργανισμού (Σ1), η νέα δημοτική αρχή δήλωσε εξαρχής την επιθυμία ο οργανισμός να αλλάξει τρόπο λειτουργίας και τρόπο συνεργασίας με τον δήμο. Ενώ, όπως αναλύθηκε προηγουμένως, την περίοδο 2017-2019 ο οργανισμός επιδίωκε να λειτουργήσει ανεξάρτητα από τον δήμο, πλέον άρχισε να γίνεται κατανοητός ως ένα όργανο του δήμου. Χαρακτηριστική είναι η φράση του Αντιδημάρχου Αστικών Υποδομών και Σχεδίου Πόλεως: «ο δήμος έχει το Athens partnership, είναι μια σε εισαγωγικά εταιρεία του δήμου» (Σ5).

Συνέπεια της αλλαγής της λογικής λειτουργίας του οργανισμού ήταν η αποχώρηση των περισσότερων μελών του προηγούμενου Διοικητικού Συμβουλίου και η εκλογή νέων καθώς και η αλλαγή του προσώπου στη θέση της Γενικής Διεύθυνσης. Ενώ την προηγούμενη περίοδο υπήρχε μια ποικιλία ανθρώπων που εμπλέκονταν στην λειτουργία του οργανισμού, πλέον το ΔΣ της «Σύμπραξης για την Αθήνα» αποτελείται από τέσσερα άτομα⁷ και τη Γενική Διευθύντρια του οργανισμού, «η οποία ουσιαστικά τρέχει όλο το project» (Σ4). Επίσης, σύμφωνα με μέλος του ΔΣ (Σ3), οι συλλογικές διαδικασίες του διοικητικού συμβουλίου της «Σύμπραξης για την Αθήνα» δεν πραγματοποιούνται τακτικά. Ενδεικτικό είναι το γεγονός πως στην περίπτωση της δω-

ρεάς της Prodea Investments για την ανάπλαση του Λόφου του Στρέφη, δύο μέλη του ΔΣ του οργανισμού δήλωσαν την απουσία ενημέρωσης τους, έστω και με διαδικτυακή αλληλογραφία, όπως γίνεται συχνά. Όπως αναφέρεται στην επιστολή που δημοσίευσαν σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης τον Ιανουάριο του 2021:

«Το Διοικητικό Συμβούλιο δεν έχει συνεδριάσει (για πολύ καιρό) και ως εκ τούτου είναι αυτονόητο πως ουδέποτε μας ετέθη να συζητήσουμε την πρόταση παρέμβασης στον Λόφο του Στρέφη, όπως υποστήριξε η Δημοτική Αρχή προκειμένου να δώσει μια εικόνα ευταξίας σε ό,τι αφορά μια ανύπαρκτη τελικά δεσμική διαδικασία. Η εν λόγω πρόταση είναι πολλαπλά προβληματική, καταρχάς ως προς τη διαδικασία που κινείται έξω από το χαρακτήρα του Σωματείου αφού δεν ακολούθησε ούτε το ελάχιστο της διαβούλευσης».

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, το αρκετά συμμαγές και περίπλοκο σύστημα λειτουργίας του οργανισμού που είχε καθιερωθεί την περίοδο 2015-2019 για να εξασφαλίσει τη διαφάνεια και την ανεξαρτησία του οργανισμού από τον δήμο και τους άλλους εμπλεκόμενους φορείς, μετατράπηκε σε ένα απλοϊκό και συγκεντρωτικό πλαίσιο λειτουργίας. Οι θεσμοθετημένες διαδικασίες λήψης αποφάσεων και λογοδοσίας εντός του οργανισμού παραλείπονται ή αγνοούνται ενώ παράλληλα οι σχέσεις με τον δήμο γίνονται πιο άμεσες.

Από τον Σεπτέμβριο του 2019 μέχρι σήμερα, το κεντρικό πρόγραμμα το οποίο διαχειρίζεται η «Σύμπραξη για την Αθήνα» είναι το «Υιοθέτησε την πόλη σου». Σύμφωνα με την ιστοσελίδα του προγράμματος, το πρόγραμμα αφορά παρεμβάσεις κάθε κλίμακας στον Δήμο Αθηναίων για την «προστασία, αναβάθμιση και συντήρηση των δημόσιων χώρων» της πόλης σε τομείς όπως η καθαριότητα, ο φωτισμός, το πράσινο, η βιώσιμη ανάπτυξη, η αστεγία, ο πολιτισμός, η κοινωνική αλληλεγγύη, ο αθλητισμός, η εκπαίδευση και οι νέες τεχνολογίες (Adopt Athens 2021). Το πρόγραμμα «Υιοθέτησε την πόλη σου» λειτουργεί ως «πρόγραμμα ομπρέλα» στο οποίο εντάσσονται ποικίλων ειδών δωρεές ιδιωτικών φορέων. Η έναρξη του προγράμματος έγινε με τον στολισμό της Αθήνας τα Χριστούγεννα του 2019, τον οποίον ανέλαβαν να χρηματοδοτήσουν μέσω δωρεών 19 εταιρείες και ιδρύματα, όπως το Ίδρυμα Ωνάση, η Coca-Cola, η Protergia-τομέας Ενέργειας της Mytilineos, ο Παναθηναϊκός και η Ionian

Hotel Enterprises SA. Μετά από αυτή την περίοδο μπορούμε να αναγνωρίσουμε δύο φάσεις του προγράμματος, με κριτήριο το είδος των δωρεών.

Η πρώτη αρχίζει χρονικά τον Μάρτιο του 2019, αμέσως μετά την εκδήλωση της πανδημίας COVID-19 στην Ελλάδα, και αφορά δωρεές σε μορφή είδους και υλικών-εξοπλισμού, όπως υγειονομικό υλικό, υλικά καθαρισμού και απολύμανσης και τρόφιμα. Οι περισσότερες από αυτές τις δωρεές έχουν ως δωρεοδόχους δομές και προγράμματα του Δήμου Αθηναίων, όπως το Βοήθεια στο Σπίτι plus, τα δημοτικά ιατρεία, το Κέντρο Υποδοχής και Αλληλεγγύης Δήμου Αθηναίων και το Πολυδύναμο Κέντρο Αστέγων. Οι φορείς που εμπλέκονται είναι φορείς όπως η Αθηναϊκή Ζυθοποιία, η MasterCard Europe SA και η Ελαϊς-Unilever Hellas.

Η δεύτερη αφορά σε δωρεές για τον δημόσιο χώρο της πόλης, οι οποίες μπορούν να χωριστούν σε δύο κατηγορίες: (α) τις δωρεές έργου ή εργασίας και (β) τις δωρεές μελέτης και μπορεί να αφορούν παρεμβάσεις μεγαλύτερης ή μικρότερης κλίμακας. Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονται παρεμβάσεις όπως το πρόγραμμα anti-graffiti, το οποίο ήταν σε λειτουργία ήδη από την προηγούμενη περίοδο. Σύμφωνα με τον Αντιδήμαρχο Καθαριότητας και Ανακύκλωσης (Σ6), η Διεύθυνση Καθαριότητας αδυνατεί να υποστηρίξει οικονομικά το πρόγραμμα και μαζί με τις εργολαβίες, αξιοποιούνται και δωρεές εταιρειών (π.χ. Karcher, Raycar, Conland Τεχνική ΑΕ) για τον καθαρισμό κεντρικών δρόμων και πλατειών της πόλης, όπως η Λεωφόρος Πατησίων, τα Αναφιώτικα, η Σταδίου και η Πανεπιστημίου.

Επίσης, σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται παρεμβάσεις, όπως η ανάπλαση της πλατείας Ομονοίας. Η ανάπλαση της πλατείας Ομονοίας υλοποιήθηκε με δωρεές του Ιδρύματος Λασκαρίδη, εφοπλιστών και ιδιοκτητών των ξενοδοχείων Μεγάλη Βρετανία και King George (ανάμεσα σε άλλα), της Fontana Fountains, εταιρείας κατασκευής σιντριβανιών, και του κατασκευαστικού ομίλου ΕΛΛΑΚΤΩΡ. Αξίζει να σημειωθεί πως η οικογένεια Λασκαρίδη (είτε ως άτομα είτε μέσω της Εταιρείας Ελληνικών Ξενοδοχείων Λάμψα ΑΕ) είναι ενεργή ήδη από το 2013 στον τομέα των δωρεών για τον δημόσιο χώρο και ειδικότερα της πλατείας Συντάγματος στην περίμετρο της οποίας βρίσκονται τα ξενοδοχεία (Δήμος Αθηναίων 2018). Το μοτίβο «νιοθεσίας» συγκεκριμένων δημόσιων χώρων ή περιοχών της πόλης από συγκεκριμένους ιδιωτικούς φορείς που αναδεικνύεται στην περίπτωση του Ιδρύματος Λασκαρίδη, εντοπίζεται και σε

άλλες περιπτώσεις. Επίσης, σημαντικό σε αυτού του είδους τις δωρεές είναι πως ενώ συχνά πρόκειται για αναπλάσεις μεγάλης κλίμακας δημόσιων χώρων, παρουσιάζονται ως έργα επισκευής ή παρεμβάσεις αναβάθμισης, κάτι που απαιτεί μια απλή διαδικασία έγκρισης δωρεάς από την Οικονομική Επιτροπή του δήμου. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Αντιδήμαρχος Αστικών Υποδομών και Σχεδίου Πόλεως,

Αν όμως εμείς θέλαμε να πάμε και να φτιάξουμε την ίδια πλατεία με το ίδιο σιντριβάνι στα πλαίσια που επιβάλει ο νόμος για τις μελέτες και τις κατασκευές, στον ενάμιση χρόνο θητείας δεν θα είχαν τελειώσει καν οι μελέτες. Μετά θα έπρεπε να πάρουμε τις μελέτες να τις δημοπρατήσουμε, άλλα δύο χρόνια. Άρα μέχρι να φτιαχτεί η πλατεία Ομονοίας θα είχαν περάσει τέσσερα χρόνια. Ενώ εδώ σε τέσσερις μήνες με δωρεά άλλαξε η πλατεία Ομονοίας (Σ5).

Στη δεύτερη κατηγορία, δηλαδή στις δωρεές μελέτης, εντάσσονται δωρεές για μελέτες αναπλάσεων δημόσιων χώρων, όπως η ανάπλαση του λόφου του Στρέφη από την Prodea Developments (κτηματομεσιτική εταιρεία με χαρτοφυλάκιο στο κέντρο της Αθήνας) και οι δωρεές για τις μελέτες κατασκευής πάρκων τσέπης. Από τον Ιούλιο του 2020, έχουν υλοποιηθεί τρία πάρκα τσέπης μέσω δωρεών ιδιωτικών φορέων: στην Κυψέλη (Deloitte Foundation), στον Κολωνό (ομίλου Ηρακλής) και στο Παγκράτι (εταιρεία P&G και οργάνωση Γης). Είναι πολύ χαρακτηριστικά τα λόγια του Αντιδημάρχου Πρασίνου και Ηλεκτροφωτισμού, ο οποίος δήλωσε σχετικά με τις μελέτες για τα πάρκα τσέπης:

Του λες [στην εταιρεία] «είναι η ιδιοκτησία μου, έλα να το φτιάξεις». Κάνει μια πρόχειρη μελέτη και του λες «είμαστε οκ, προχώρα». [...] Το κέρδος στην πόλη είναι ότι οι χώροι αποδίδονται άμεσα. Φανταστείτε να μην μπει πρόχειρα μέσα να φτιάξεις έναν χώρο, αλλά να έπρεπε να κάνεις μια μελέτη, που θα σου πάει μαζί με την κατασκευή, αν την δώσει έξω, δύο χρόνια. Έχεις σε δύο μήνες έναν χώρο που ήταν σκουπιδότοπος (Σ7).

Συμπερασματικά, όσον αφορά τα έργα και τις παρεμβάσεις της «Σύμπραξης για την Αθήνα» την περίοδο 2019-2021 φαίνεται πως η έμφαση δίνεται στην ταχύτητα ολοκλήρωσης των έργων και την επίτευξη του επιθυμητού αποτελέσματος. Ο Λόγος των συνεντευ-

ξιαζόμενων αντιδημάρχων και μελών της «Σύμπραξης για την Αθήνα» αρθρώνεται γύρω από τη σημασία της ταχύτητας ολοκλήρωσης των έργων και της παράκαμψης των αγκυλώσεων των διαδικασιών του δημόσιου τομέα. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο Αντιδήμαρχος Σχεδίου Πόλεως: «Η συμμετοχή της ιδιωτικής πρωτοβουλίας δεν πηγάζει από την έλλειψη πόρων, αλλά έρχεται να λύσει το πρόβλημα της ταχύτητας» (Σ5). Το ευέλικτο σχήμα της «Σύμπραξης για την Αθήνα» προσφέρει, έτσι, το πλαίσιο για την παράκαμψη των διαδικασιών δημόσιου σχεδιασμού και δημόσιου ελέγχου και πλέον οι αναπλάσεις δημόσιων χώρων και έργα μεγάλης κλίμακας νοηματοδοτούνται ως απλές διαδικασίες αποδοχής ή μη μιας δωρεάς.

Συμπεράσματα

Επιστρέφοντας στο αρχικό ερώτημα του άρθρου, αν δηλαδή μπορούμε να μιλάμε για ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου στην Αθήνα την περίοδο 2010-2021 μέσα από σχήματα όπως η «Σύμπραξη για την Αθήνα», το τελευταίο αυτό τμήμα επιχειρεί να αναδείξει τα βασικά χαρακτηριστικά των δύο περιόδων λειτουργίας του οργανισμού και να αναλύσει τις διαστάσεις ιδιωτικοποίησης. Όπως φάνηκε από την παραπάνω ανάλυση, η ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου δεν συνδέεται μόνο με την μεταβίβαση της ιδιοκτησίας των χώρων αυτών σε ιδιωτικούς φορείς αλλά σχετίζεται κεντρικά με ζητήματα διακυβέρνησης και διαδικασιών. Μέσα από το παράδειγμα της «Σύμπραξης για την Αθήνα», το άρθρο επισήμανε πως στην Αθήνα την εποχή της κρίσης, οι ιδιωτικοί φορείς αναδεικνύονται ως κεντρικοί παίχτες στον καθορισμό των αστικών πολιτικών και στην υλοποίηση αστικών έργων, δημιουργώντας πολύπλοκα σχήματα διακυβέρνησης σε συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση, άλλους ιδιωτικούς φορείς, υβριδικά σχήματα και ακόμη και τους κατοίκους.

Όπως ανέδειξε η παραπάνω ανάλυση, μπορούμε να αναγνωρίσουμε δύο διακριτές περιόδους λειτουργίας της «Σύμπραξης για την Αθήνα» που συμπίπτουν με τις δύο δημοτικές αρχές και αναλύθηκαν με βάση δύο άξονες: (α) την δομή και λειτουργία του οργανισμού (εσωτερική δομή, σχέση με τον δήμο, σχέση με ιδιωτικούς φορείς-δωρητές) και (β) την προσέγγιση που υιοθετήθηκε στα έργα και τις παρεμβάσεις του οργανι-

σμού με επίκεντρο αυτές που σχετίζονται με τον δημόσιο χώρο.

Συνολικά, κατά την περίοδο 2015-2019, η «Σύμπραξη για την Αθήνα» λειτούργησε περισσότερο ανεξάρτητα από τον δήμο σε σχέση με τη δεύτερη περίοδο, όταν φάνηκε να γίνεται κατανοητή ως ένα τμήμα, μια εταιρεία, του ίδιου του δήμου. Κατά την πρώτη περίοδο, ένα ευρύ πλέγμα φορέων εμπλέκεται στη διαδικασία διακυβέρνησης δημόσιων χώρων: οι Bloomberg Associates ως σύμβουλοι χάραξης αστικής πολιτικής, το IΣN ως βασικός δωρητής και χρηματοδότης των έργων και προγραμμάτων, άλλοι ιδιωτικοί φορείς για συγκεκριμένα τμήματα των έργων, οι υπηρεσίες του δήμου οι οποίες συνεργάζονται με τοπικές ομάδες έργου για καθένα από τα έργα (στις οποίες συμμετέχουν ιδιώτες, πανεπιστήμια, κ.λπ.), και η «Σύμπραξη για την Αθήνα» ως φορέας που συντονίζει τη συνεργασία δημόσιων και ιδιωτικών φορέων. Ο Λόγος των φορέων που συμμετέχουν στο πολυεπίπεδο σχήμα διακυβέρνησης αρθρώνεται αυτή την περίοδο γύρω από την έννοια της συμμετοχικότητας. Η συμμετοχή των πολιτών εμφανίζεται ως μία επιτυχημένη αστική πολιτική που μεταφέρεται από τη Νέα Υόρκη στην Αθήνα και επιδιώκεται η προσαρμογή της στο τοπικό πλαίσιο.

Κατά την περίοδο 2019-2021, το σύστημα διακυβέρνησης γίνεται περισσότερο συγκεντρωτικό και η σχέση της «Σύμπραξης για την Αθήνα» με τον δήμο Αθηναίων γίνεται περισσότερο γραμμική και άμεση. Οι φορείς που εμπλέκονται είναι μόνο ο δήμος, οι ιδιωτικοί φορείς-δωρητές ως χρηματοδότες και η «Σύμπραξη για την Αθήνα» ως ενδιάμεσος φορέας. Παράλληλα, θεσμοθετημένες διαδικασίες σχεδιασμού, διαφάνειας και διαβούλευσης πολλές φορές παρακάμπτονται, λόγω της ένταξης των έργων παρέμβασης σε δημόσιους χώρους στο ασαφές πλαίσιο λειτουργίας της «Σύμπραξης για την Αθήνα» και των δωρεών. Ο Λόγος των φορέων που συμμετέχουν στο σχήμα διακυβέρνησης αρθρώνεται αυτή την περίοδο γύρω από τις έννοιες της ταχύτητας και της αποτελεσματικότητας. Η έμφαση δηλαδή μετατοπίζεται από τη διαδικασία στο αποτέλεσμα.

Και οι δύο διαδικασίες εντάσσονται στο πλαίσιο της νεοφιλελευθεροποίησης της αστικής διακυβέρνησης και χαρακτηρίζονται από ένα έλλειμα δημοκρατίας καθώς αρθρώνονται γύρω από «έναν λαβύρινθο ασαφών δικτύων, ασαφών θεσμικών ρυθμίσεων, και θολών υπο-

χρεώσεων και πολιτικών στόχων και προτεραιοτήτων» (Swyngedouw, 2005). Ωστόσο, η πρώτη φάση λειτουργίας της «Σύμπραξης για την Αθήνα», η οποία εστίαζε σε συμμετοχικές διαδικασίες, θα μπορούσαμε να πούμε πως άνοιγε κάποια «παράθυρα ευκαιριών» (Kearns and Paddison 2000) ώστε οι κάτοικοι να αναπτύξουν νέες σχέσεις εμπιστοσύνης με τον δήμο και τους λοιπούς φορείς και να μπορέσουν να εκφράσουν τις ανάγκες και τις επιθυμίες τους για τους δημόσιους χώρους της καθημερινής τους ζωής. Αντίθετα, στη δεύτερη περίοδο το πλαίσιο διακυβέρνησης γίνεται περισσότερο τεχνοκρατικό και η παραγωγή του δημόσιου χώρου μετατρέπεται σε ένα ζήτημα τεχνικής διαχείρισης.

Κλείνοντας, είναι σημαντικό να τονιστεί πως η μετα-δημοκρατική συνθήκη αστικής διακυβέρνησης ή το «τέλος του δημόσιου χώρου» δεν είναι μια καθολική και μη αναστρέψιμη κατάσταση (Madden 2010· Swyngedouw 2011). Αντιθέτως, όπως επισημαίνει ο Swyngedouw, ο στόχος είναι «να σκεφτόμαστε την από-πολιτικοποίηση και την επανα-πολιτικοποίηση μαζί ως αλληλένδετες αλλά ριζικά διαφορετικές διαδικασίες» (2018: 1). Πράγματι, σε πολλές γειτονιές της Αθήνας υπάρχουν κινητοποιήσεις διεκδίκησης δημόσιων χώρων, όπου κάτοικοι και συλλογικότητες διεκδικούν τους δημόσιους χώρους ως χώρους της καθημερινής τους ζωής και ως τόπους συναναστροφής, συνάντησης και δημοκρατίας. Χαρακτηριστική είναι η κινητοποίηση των κατοίκων της περιοχής των Εξαρχείων ενάντια στην «υιοθεσία» του Λόφου του Στρέφη από την Prodea Investments, οι οποίοι μέσα από συλλογικές διαδικασίες και ενσώματες διεκδικήσεις επανανοηματοδοτούν τον δημόσιο χώρο της γειτονιάς τους και «ξανασχεδιάζουν από κοινού το πώς θέλουν και φαντάζονται τον δημόσιο χώρο, ως ζωτικό κομμάτι της κοινωνικής και πολιτικής ζωής» (Σαμαρίνης και Αραπατζή 2021: 9) στην πόλη.

Ευχαριστίες

Η παρούσα έρευνα συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», στο πλαίσιο της Πράξης «Ενίσχυση Μεταδιδακτόρων ερευνητών/ερευνητριών - Β΄

Κύκλος» (MIS-5033021), που υλοποιεί το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (ΙΚΥ).

Ευχαριστώ θερμά όσες και όσους συμμετείχαν στην έρευνα πεδίου καθώς επίσης την καθηγήτρια του Τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ευαγγελία Αθανασίου για τις συζητήσεις και τα σχόλια, τις/τους δύο ανώνυμες/ους κριτές και την Συντακτική Επιτροπή του περιοδικού Γεωγραφίας.

Σημειώσεις

2. Οι συνεντεύξεις που αξιοποιήθηκαν για το παρόν άρθρο είναι οι εξής:

Σ1: Γενικός Διευθυντής «Σύμπραξης για την Αθήνα» 2010-2018

Σ2: Project Manager προγράμματος Πιλοτικής Αναβάθμισης Εμπορικού Τριγώνου

Σ3: Μέλος ΔΣ «Σύμπραξης για την Αθήνα» 2019-2021

Σ4: Μέλος ΔΣ «Σύμπραξης για την Αθήνα» 2019-2021

Σ5: Αντιδήμαρχος Αστικών Υποδομών και Σχεδίου Πόλεως

Σ6: Αντιδήμαρχος Καθαριότητας & Ανακύκλωσης

Σ7: Αντιδήμαρχος Πράσινου και Ηλεκτροφωτισμού

3. Το ΣυνΑθηνά είναι μια συνεργατική πλατφόρμα που στοχεύει στην ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών

4. Αντίστοιχη δωρεά 10 εκατομμυρίων έλαβε και ο δήμος Θεσσαλονίκης, αξιοποιώντας την με διαφορετικό τρόπο. <https://www.snf.org/el/protobouliis/dorees-enantia-stin-krisi/>

5. <https://associates.bloomberg.org/team/megan-sheekey/>

6. Η «Σύμπραξη για την Αθήνα» έχει αναρτημένους στην ιστοσελίδα της τους Απολογισμούς των ετών 2015-2017 και 2018, αλλά δεν υπάρχουν στοιχεία για την περίοδο 2018-2021. Τα δεδομένα για την τελευταία περίοδο αντλήθηκαν από την ιστοσελίδα Διεύθυνσης.

7. Ένα άτομο καλύπτει δύο θέσεις (Σ4).

Βιβλιογραφία

- Adopt Athens. (2021) Υιοθέτησε την πόλη σου. Available: <https://adoptathens.gr/> [Accessed 23/5/2021].
- Allmendinger, P. & Haughton, G. (2010) Spatial Planning, Devolution, and New Planning Spaces. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 28(5), 803-818.
- Anguelovski, I. (2020) COVID-19 highlights three pathways to achieve urban health and environmental justice. *International Institute for Environment and Development* [Online]. Available: <https://www.iied.org/covid-19-highlights-three-pathways-achieve-urban-health-environmental-justice> [Accessed 28/5/2021].
- Ansell, C. & Gash, A. (2008) Collaborative Governance in Theory and Practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(4), 543-571.
- Athanassiou, E. (2017) The hybrid landscape of public space in Thessaloniki in the context of crisis. *Landscape Research*, 42(7), 782-794.

- Athens Partnership. (2021) Athens Partnership. Available: <https://athenspartnership.org/> [Accessed 10/5/2021].
- Athens Trigonο. (2019) “Μια γεύση από την Αθήνα του μέλλοντος” - Απολογιστική έκδοση: Πρόγραμμα Πιλοτικής Αναβάμησης Εμπορικού ριγόνου του δήμου Αθηναίων (2016-2019). Αθήνα: Athens Trigonο.
- Blanco, I. (2015) Between democratic network governance and neoliberalism: A regime-theoretical analysis of collaboration in Barcelona. *Cities*, 44, 123-130.
- Bloomberg Associates. (2020) Providing in-depth consulting to mayors across the globe. *Bloomberg Philanthropies* [Online]. Available: <https://www.bloomberg.org/bloomberg-associates/#:~:text=Bloomberg%20Associates%20is%20the%20philanthropic,and%20more%20equitable%20and%20efficient.> [Accessed 9/5/2021].
- Bloomberg Philanthropies. (2014) Five Cities Selected As Winners in Bloomberg Philanthropies 2014 Mayors Challenge. *Bloomberg Philanthropies* [Online]. Available: <https://www.bloomberg.org/press/five-cities-selected-winners-bloomberg-philanthropies-2014-mayors-challenge/> [Accessed 8/5/2021].
- Bloomberg Philanthropies. (2019) Follow the Data Podcast: Times Square – The World’s Plaza. Available: <https://www.bloomberg.org/blog/follow-data-podcast-times-square-worlds-plaza/> [Accessed 24/5/2021].
- Brash, J. (2011) *Bloomberg’s New York: Class and Governance in the Luxury City* Georgia: University of Georgia Press.
- Brenner, N. (2004) Urban Governance and the Production of New State Spaces in Western Europe, 1960-2000. *Review of International Political Economy*, 11(3), 447-488.
- Carmona, M., Magalhães, C. d. & Hammond, L. (2008) *Public Space: The management dimension*. Oxon: Routledge.
- Chorianopoulos, I. & Tselepi, N. (2017) Austerity urbanism: Rescaling and collaborative governance policies in Athens. *European Urban and Regional Studies*, 0(0), 096977641 7733309.
- Chorianopoulos, I. & Tselepi, N. (2020) Austerity governance and bifurcated civil society: The changing matrices of urban politics in Athens. *Journal of Urban Affairs*, 42(1), 39-55.
- Chronopoulos, T. & Soffer, J. (2017) Introduction. After the Urban Crisis: New York and the Rise of Inequality. *Journal of Urban History*, 43(6), 855-863.
- Clarke, S. E. & Gaile, G. L. (1989) Moving toward entrepreneurial economic development policies: Opportunities and barriers. *Policy Studies Journal*, 17(3), 574.
- De Magalhães, C. (2010) Public Space and the Contracting-out of Publicness: A Framework for Analysis. *Journal of Urban Design*, 15(4), 559-574.
- De Magalhães, C. & Freire Trigo, S. (2017) Contracting out publicness: The private management of the urban public realm and its implications. *Progress in Planning*, 115, 1-28.
- Ghose, R. (2005) The complexities of citizen participation through collaborative governance. *Space and Polity*, 9(1), 61-75.
- Gunder, M. (2005) The Production of Desirous Space: Mere Fantasies of the Utopian City? *Planning Theory*, 4(2), 173-199.
- Hall, T. & Hubbard, P. (1996) The entrepreneurial city: new urban politics, new urban geographies? *Progress in human geography*, 20(2), 153-174.
- Harvey, D. (1989) From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism. *Geografiska Annaler*, 71B(1)(8).
- Houghton, G., Allmendinger, P. & Oosterlynck, S. (2013) Spaces of Neoliberal Experimentation: Soft Spaces, Postpolitics, and Neoliberal Governmentality. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 45(1), 217-234.
- Innes, J. E. & Booher, D. E. (2004) Reframing public participation: strategies for the 21st century. *Planning theory & practice*, 5(4), 419-436.
- Kearns, A. & Paddison, R. (2000) New Challenges for Urban Governance. *Urban Studies*, 37(5-6), 845-850.
- Kizildere, D. & Chiodelli, F. (2018) Discrete emergence of neoliberal policies on public space: an informal Business Improvement District in Istanbul, Turkey. *Urban Geography*, 39(5), 783-802.
- Klijin, E.-H. & Skelcher, C. (2007) Democracy and governance networks: compatible or not? *Public Administration*, 85(3), 587-608.
- Larner, W. & Walters, W. (2002) The political rationality of “new regionalism”: Toward a genealogy of the region. *Theory and society*, 31(3), 391-432.
- Lauermann, J. (2018) Municipal statecraft: Revisiting the geographies of the entrepreneurial city. *Progress in Human Geography*, 42(2), 205-224.
- Leontidou, L. (2020) Πολεοδομία και πανδημία στη συμπαγή πόλη της Μεσογείου: Ανθρωπογεωγραφικές παράπλευρες απόψεις του Covid-19. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 154, 11-27.
- Lombard, M. (2013) Citizen Participation in Urban Governance in the Context of Democratization: Evidence from Low-Income Neighbourhoods in Mexico. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(1), 135-150.
- Low, S. & Smith, N. (2006) *The Politics of Public Space*. New York: Routledge.
- Lydon, M. & Garcia, A. (2015) *Tactical Urbanism: Short-term Action for Long-term Change*. Washington, Covelo and London: Island Press.
- Madden, D. J. (2010) Revisiting the end of public space: Assembling the public in an urban park. *City & Community*, 9(2), 187-207.
- Mayer, M. (2007) Contesting the Neoliberalization of Urban Governance. In: Leitner, H., Peck, J. & Sheppard, E. S. (eds.) *Contesting Neoliberalism: Urban Frontiers*. New York and London: The Guilford Press.
- McCann, E. & Ward, K. (2011) *Mobile Urbanism*. Minneapolis: MN: University of Minnesota Press.
- Miller, K. F. (2007) *Designs of the public. The private lives of New York’s Public Spaces*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Mitchell, D. (2003) *The right to the city, social justice and the fight for public space*. London: The Guilford Press.
- Mitchell, D. (2017) People’s Park again: on the end and ends of public space. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 49(3), 503-518.
- Németh, J. & Schmidt, S. (2011) The privatization of public space: modeling and measuring publicness. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 38(1), 5-23.

- Newman, J. (2005) Introduction. In: Newman, J. (ed.) *Remaking Governance: Peoples, politics and the public sphere*. Bristol, UK: The Policy Press.
- Oosterlynck, S. & Swyngedouw, E. (2010) Noise Reduction: The Postpolitical Quandary of Night Flights at Brussels Airport. *Environment and Planning A*, 42(7), 1577-1594.
- Peck, J. (2011) Geographies of policy: From transfer-diffusion to mobility-mutation. *Progress in Human Geography*, 35(6), 773-797.
- Peck, J. & Tickell, A. (2002) Neoliberalizing Space. *Antipode*, 34(3), 380-404.
- Purcell, M. (2008) *Recapturing Democracy. Neoliberalization and the struggle for alternative urban futures*. New York and London: Routledge.
- Rethink Athens. (2013) Presentation of the Competition Results Available: <http://www.rethinkathenscompetition.org/#HomeBanner> [Accessed 28/5/2021].
- Sadik-Khan, J. & Solomonow, S. (2017) *Streetfight: Handbook for an Urban Revolution*. New York: Viking
- Schmitter, P. C. (2002) Participation in Governance Arrangements: Is there any Reason to Expect it will Achieve “Sustainable and Innovative Policies in a Multilevel Context”? In: Grote, J. R. & Gbikpi, B. (eds.) *Participatory Governance. Political and Societal Implications*. Oplanden: Springer.
- Staeheli, L. A. & Mitchell, D. (2008) *The people's property: Power, politics and the public* New York: Routledge.
- Steel, M. & Symes, M. (2005) The Privatisation of Public Space? The American Experience of Business Improvement Districts and their Relationship to Local Governance. *Local Government Studies*, 31(3), 321-334.
- Swyngedouw, E. (2005) Governance Innovation and the Citizen: The Janus Face of Governance-beyond-the-State. *Urban Studies*, 42(11), 1991-2006.
- Swyngedouw, E. (2009a) The Antinomies of the Postpolitical City: In Search of a Democratic Politics of Environmental Production. *International Journal of Urban and Regional Research*, 33(3), 601-620.
- Swyngedouw, E. (2009b) Civil Society, Governmentality and the Contradictions of Governance-beyond-the-State: The Janus-face of Social Innovation. In: MacCallum, D., Moulaert, F., Hillier, J. & Haddock, S. V. (eds.) *Social Innovation and Territorial Development*. England and USA: Ashgate Publishing
- Swyngedouw, E. (2011) Interrogating post-democratization: Reclaiming egalitarian political spaces. *Political Geography*, 30(7), 370-380.
- Swyngedouw, E. (2018) *Promises of the political: Insurgent cities in a post-political Environment*: MIT Press.
- Swyngedouw, E., Moulaert, F. & Rodriguez, A. (2002) Neoliberal Urbanization in Europe: Large-Scale Urban Development Projects and the New Urban Policy. *Antipode*, 34(3), 542-577.
- Taylor, M. (2003) *Public Policy in the Community*. London: Palgrave.
- The Mayor's Fund. (2020) The Mayor's Fund to Advance New York City. Available: <https://fund.cityofnewyork.us/> [Accessed 9/5/2021].
- Tonkiss, F. (2013) Austerity urbanism and the makeshift city. *City*, 17(3), 312-324.
- Αθανασίου, Ε. (2018) Η παραγωγή του δημόσιου χώρου: Εισαγωγή στο αφιέρωμα *Γεωγραφίες*, 32, 21-25.
- Αθήνα Ψηλά. (2019) Πρόγραμμα Συνδυασμού “Αθήνα Ψηλά”. Available: <https://athinapsila.gr/to-programma-mas-se-enotites/> [Accessed 23/5/2021].
- Δήμος Αθηναίων. (2018) Ο δήμαρχος Αθηναίων Γ. Καμίνης τοποθέτησε πινακίδα για τη συμβολή του επιχειρηματία Α. Λασκαρίδη στην αισθητική αναβάθμιση της Πλατείας Συντάγματος. Available: <https://www.cityofathens.gr/node/32001> [Accessed 28/5/2021].
- ΙΣΝ. (2021) Πρωτοβουλία Ενάντια στην Κρίση (Πρόγραμμα Α' 2012-2015, Πρόγραμμα Β' 2015-2016). Available: <https://www.snf.org/el/protobouliies/dorees-enantia-stin-krisi/> [Accessed 23/5/2021].
- Καλαντζοπούλου, Μ., Κουτρολίκου, Π. και Πολυχρονιάδη, Κ. (2011) Ο κυρίαρχος λόγος για το κέντρο της Αθήνας... *Encounter Athens* [Online]. Available: <https://encounterathens.wordpress.com/2011/05/15/o-ce%BA%CF%85%CF%81%CE%AF%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%BF%CF%82-%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF-%CE%BA%CE%AD%CE%BD%CF%84%CF%81%CE%BF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CE%B8%CE%AE%CE%BD/> [Accessed 7/6/2021].
- Καραγιάννη, Μ. και Καψάλη, Μ. (2018) Αστική Ανθεκτικότητα και «συν-δημιουργία» δημόσιων χώρων: η Νέα Παραλία Θεσσαλονίκης ως πεδίο συγκρούσεων. *Γεωγραφίες* 32, 57-69.
- Μαλούττα, Θ., Κανδύλης, Γ., Πέτρου, Μ. και Σουλιώτης, Ν. (2013) *Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
- Μπακογιάννης, Κ. (2021) Συνέντευξη - Κώστας Μπακογιάννης: «Με τον Μεγάλο Περίπατο επέλεξα συνειδητά να περάσω από την τζαμαρία». *The Magazine-News 247* [Online]. Available: <https://www.news247.gr/sunday-edition/kostas-mpakogiannis-me-ton-megaloo-peripato-epelexa-syneiditana-peraso-apo-tin-tzamarria.9211066.html?fbclid=IwAR1cJmq2JFX5YGqvhJLpliSADY95SwCDbyRMUFqhS86GRufqnD0EngtCSBM> [Accessed 23/5/2021].
- Μπελαβύλας, Ν. και Βαταβάλη, Φ. (2009) *Πράσινο και ελεύθεροι χώροι στην πόλη*. Αθήνα WWF Ελλάς.
- ΟΕΥ Δήμου Αθηναίων. (2018) Τροποποίηση του Οργανισμού Εσωτερικής Υπηρεσίας του Δήμου Αθηναίων, Αττικής. *Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (ΦΕΚ 5713 Β, 2018)*.
- Πούλιος, Δ. (2020) Όταν σβήσουν τα φώτα. Ιδρύματα, ιδιωτική πρωτοβουλία και δημόσιος χώρος στην Αθήνα. *Marginalia* [Online]. Available: <https://marginalia.gr/arthro/otan-svi-soyn-ta-fota-idrymata-idiotiki-protovoylia-kai-dimosios-choros-stin-athina/> [Accessed 24/5/2021].
- Σαμαρίνης, Π. και Αραμπατζή, Α. (2021) Λόφος Στρέφη: Η “υποθεσία” γέννησε κινητοποίηση και συντονισμό. *Εφημερίδα Η Εποχή*, Αφιέρωμα: Ιδιωτικοποίηση των κοινών στον χώρο της πόλης 9.
- Χριστοδούλου, Χ. (2018) Η συρρίκνωση του δημόσιου χώρου στη σύγχρονη ρευστότητα των διαδικασιών πολεοδομικού σχεδιασμού και αστικής ανάπτυξης. *Γεωγραφίες*, 32, 26-41.